

17 november 2016

Kronprins Gustaf på Gräfsnäs – ett 250-årsminne

Sveriges blivande drottning Sofia Magdalena mottogs högtidligt med all militär ståt på Gräfsnäs år 1766. Kronprins Gustaf (senare Gustaf III) hade med ett stort följe och många vagnar farit ner till Helsingborg för att möta sin brud, den danska prinsessan Sofia Magdalena.

Regementet hyllade kungligheterna

Färden hem gick genom Halland till Göteborg. Det kungliga följet passerade genom Lindome, Kålleröd och Mölndal. Även bondhästar härifrån har varit med om att dra de kungligas vagnar. Den 18 oktober bröt man upp från Göteborg med Gräfsnäs som mål. Följet var så stort, att alla inte kunde inkvarteras på slottet. Kronprins Gustaf och hans följe övernattade på säteriet Livered, som

Gustaf III och Sofia Magdalena på en medalj.

Militärmusikerna Andreas Helliuss och Henrik Nilsson från Westgötha Gustavianer spelade marscher för åskådarna. I bakgrunden skimtar Margareta Leijonhufvuds porträtthuvud. Foto: Lars Gahrn.

låg närmare Göteborg. Kronprinsen följde dock med fram till Gräfsnäs och återvände därifrån till sitt nattkvarter. På borggården i Gräfsnäs stod Västgöta-Dals infanteriregemente uppställt och saluterade kungligheterna. ”Fruentimmer och kavaljerer” från trakten gjorde ”deras underdåniga uppvaktning”. ”Vid samma tillfälle blevo samtliga officerare av Västgöta-Dals infanteriregemente presenterade för deras kongliga högheter av överstelöjtnanten och riddaren Strömsköld.” Både Livered och Gräfsnäs illuminerades (lystes upp) dagen till ära.

Gudstjänst och dop på slottet

Dagen därpå var en söndag, som firades med gudstjänst på Gräfsnäs. Efter predikan döptes hovjunkaren Gripenstedts tre dagar gamla son. (Gripenstedt ägde Gräfsnäs.) Kronprinsen och hans blivande brud ställde upp som faddrar. Kronprinsen gav sitt ”nådigste tillstånd” till att gossen skulle få heta Gustaf, och prinsessan höll barnet i sina armar under hela dopakten. Kungligheterna besökte sedan barnets moder (som tydligen låg till sängs efter nedkomsten). Därefter spisades middag, och så åkte man iväg med Skara som mål. Tack vare samtida källor kan vi följa det kungliga följet dag för dag. Henning

Stålhane har sammanställt dem och skrivit en mycket intressant bok i ämnet. (Henning Stålhane, Gustaf III:s Bosättning, Brudfärd och Biläger: Kulturhistorisk skildring, Sthlm 1946, s. 174-176.) Här kommer man 1700-talet nära. Om många socknar och städer, som berördes av resan, finns här värdefulla uppgifter att hämta. Boken är mycket värdefull för hembygdsforskarna.

Offentliga skådespel redan 1766

Westgiötha Gustavianer tillsammans med andra militärhistoriska föreningar i Sverige, Norge och Danmark brukar årligen ordna Gräfsnäs slottsspel. Som synes finns åtskilligt att hämta ur redogörelserna för Gustafs och Sofia Magdalenas färd. 2016 års slottsspel anknöt till 1766 års händelser, som ju är ett 250-årsminne. Ett helt regemente fanns ju på plats för att hylla kungligheterna och sola sig i det farande hovets glans. Gudstjänst firades också som ett offentligt skådespel. Händelserna år 1766 var högst fredliga, men år 2016 beslöt arrangörerna att även lägga in strider mellan olika förband. Man vet, att åskådarna uppskattar sådana skådespel. Dessutom är man bra på att framföra sådana skådespel.

Krigsteater kring slottet

Varje ställe har sina förutsättningar. Här kring slottet finns sluttningar och dalgångar, som lämpar sig för jägarförbands framryckningar och strider. Man hade ordnat så, att åskådarna stod högt och kunde blicka ner över soldaterna. Särskilt på slottets baksida hade man ett slags friluftsteater. Åskådarna stod uppe på vällen, och förbanden besköt varandra där nedanför. Striderna utkämpades på flera platser, och vi besökare lotsades skickligt runt från den ena platsen till den andra. Erik Samuelsson från Antens nätverk var en mycket skicklig berättare och ciceron under skådespelet. Det hela slutade med arkebusering. En brottslig greve, spelad av Daniel Bäcklund, ställdes inför exekutionstruppen och sköts ner. Daniel Bäcklund har vanan inne att bli arkebuserad och tycks trivas med uppgiften. Det går ju an så länge arkebuseringarna är teater. Under sådana förhållanden får man en huvudroll och kan komma tillbaka nästa år. Han spelar sin roll med skicklighet och bravur. Både han och åskådarna har anledning att se fram emot nästa års avrättning (om det blir någon). För att ge oss åskådare ett fullt skådespel hade man detta år sammanfört två skilda händelser, dels kronprinsens och prinsessans mottagande 1766, dels de danska anfallen mot Gräfsnäs 1612.

Norrmän från föreningen Tordenskiolds Soldater lever lägerliv.

Lägerliv och marknad

Slottsspelen innehöll dock mycket mer. Besökarna kunde både före och efter uppleva lägerliv på borggården. Här övernattade krigarna och deras kvinnor i tält. De bör ha frusit litet grand i de kalla julinätterna den 15-17 juli. Här förekom även marknad. På lördagen hängde regnet i luften (men föll lyckligtvis inte ner). Då passade det bra att ha en del stånd inomhus i slottets

bottenvåning. Det vore önskvärt, att även slottets övre våning kunde få tak över sig. Det går dock framåt för Gräfsnäs. Under 2016 fick man dels ett porträtthuvud av Margareta Leijonhufvud, Gustaf Wasas andra drottning, dels ett springvatten eller med andra ord en fontän i slottsparken.

342 hästar

En fontän i en stor damm invigdes under slottsspelen.

Kronprinsparets följe var stort. Stålhane räknar upp mycket. Jag har räknat ihop, att man hade 56 vagnar, och att man behövde 310 vagnshästar och 32 ridhästar. Kronprinsen bör ha fått en ordentligt förhöjd självkänsla av en sådan uppvaktning. Framför allt undrar man, hur vägarna såg ut efter en sådan framfart. De bör ha varit både sönderkörda och söndertrampade. Allt som allt 342 hästar bör ha kunnat fördärva vilken grusväg som helst. Ändå tog man sig fram förhållandevis snabbt. En dagsresa mellan Göteborg och Gräfsnäs med vagn var en förhållandevis snabb resa på den tiden. Avståndet är ungefär sex mil med järnväg, vilket innebär en rakare väg än den kronprins Gustaf och den blivande kronprinsessan följde år 1766.

Stort följe och lång dagsresa?

Jag blev förvånad över både resans längd och följets storlek. Arkivarien och filosofie licentiaten Bo Strömberg har skrivit en omfattande bok om kungarnas resor under medeltiden, 1500-talet och 1600-talet. Bokens fullständiga titel är: JBLD Strömberg, De resande kungarna – och maktens centrum (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet: serie 1. Svenska skrifter 97), Uppsala 2013. Boken har utöver käll- och litteraturförteckning även ett utförligt register över ortnamn, personnamn och sakord, inalles 22 sidor bara det. Vad har Strömberg att säga om kronprins Gustafs resa vad gäller följets storlek och dagsresans längd?

Han svarar: ”Ifall jag håller med om slutsatsen angående kungaföljets storlek? Jo, följet var nog ganska stort, men inte exceptionellt stort jämfört med de kungliga följen som jag har studerat – som i och för sig var från annan tid. På sidan 20 i min bok minns jag att danske kungen hade femtio vagnar; femtio vagnar var dock för litet, varför hovet fick fraktas postvis. Men här var det väl inte hela Gustafs hov som skulle byta residens. På sidan 22 i min bok finns en uppgift om en resande kronprins på femtonhundratalet. Hertig Erik hade 268 personer. Gustafs följe var eventuellt mindre, ifall man hade 56 vagnar plus 32 ridhästar. Det borde bli 144 resande, minst. Men man vet ju inte hur många som satt i varje vagn. Jag har inte så stor erfarenhet av hur mycket som krävs för att ödelägga en grusväg, däremot ... Ja, det var en ganska rask förflyttning. Som jag skrev i min bok (sidan 402, noterna 301-302) är dock beräkning av någon sorts ’normal’ fart i äldre tid mycket svår genomförbar. Beträffande medeltid har man antagit att 7 mil var maximalhastighet för de flesta medeltida resor. Men kronprins Gustaf levde å andra sidan flera hundra år senare. Jag vet inte riktigt vad ’snabb resa’ innebar på hans tid. Som jag nämnde en gång i tiden finns ju ett ’vägmuseum’ utanför Stäket, här i närheten. Dalkarlsbacken är vägmuseets namn. Wikipedia har en artikel därom: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Dalkarlsbacken>. Den bevarade vägen från 1600-tal ger intryck

av att vägnätet inte hade förbättrats så mycket då, men ytterligare hundra år senare... Jag ser i varje fall inget skäl att motsäga din formulering.”

Så skriver Strömberg. Följet var alltså stort eller medelstort och dagsresan betydande. Dessutom måste man räkna med alla som kom resande för att beskåda kungligheterna. Vid Gräfsnäs fanns som synes stora mängder folk. Hästarna har sällan haft så mycket att göra där i nejden som då.

Lars Gahrn